

MIKÄ KULTTUURIYMPÄRISTÖ?

Käsikirja maaseudun kulttuuriympäristöihin
ja niiden hoitoon

MAA- JA
KOTITALOUSNAISET
ITÄ-SUOMI

JOHDANTO

1. MIKÄ KULTTUURIYMPÄRISTÖ?	4—5
2. ARKEOLOGINEN KULTTUURIPERINTÖ	6—9
3. RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ	10—13
4. KULTTUURIMAISEMAT	14—17
5. PERINNEBIOTOOPIT	18—21
6. VINKKEJÄ OMAN KULTTUURIYMPÄRISTÖN HISTORIAAN PEREHTYMISEEN	22—25
LÄHTEET	26—27

www.maajakotitalousnaiset.fi/ita

Toimituskunta: Jenni Hämynen, Kukka Koskinen ja Katja Lappalainen
Teksti: Katja Lappalainen
Taitto: Jenni Hämynen
Rahoittaja: Euroopan maaseuturahasto/Kehittämisyhdistys Kalakukko ry

Julkaisija: ProAgria Itä-Suomi/MKN Maisemapalvelut 2024

ISBN 978-952-94-9333-3 (pehmeäkantinen)

ISBN 978-952-94-9334-0 (PDF)

Etukannen kuva: Tuomo Pekkarinen

Takakannen kuvat: MKN Itä-Suomi ja Hannu Parviainen

Tämän aukeaman kuva: Kaija Hinkkanen, ProAgria

Tämä julkaisu on toteutettu osana Itä-Suomen Maa- ja kotitalousnaisten toteuttamaa ja Kehittämisyhdistys Kalakukko ry:n rahoittamaa Innostu ja hyödy kulttuuriympäristöstä IHKU -hanketta. Hanketta on toteutettu vuosina 2021–2024 Kalakukon toiminta-alueella Kaavilla, Kuopion maaseutualueilla (Juankoski, Karttula, Maaninka, Nilsia, Vehmersalmi), Rautavaaralla, Siilinjärvellä ja Tuusniemellä. Hankkeen tavoitteena on ollut lisätä kansalaisten tietoutta kulttuuriympäristöihin ja aineettomaan kulttuuriperintöön liittyvistä arvoista, herättää innostusta aihetta kohtaan, kannustaa ja tukea paikallisia toimijoita vastuunottoon omien kulttuuriympäristöjensä hoidossa sekä rohkaista heitä hyödyntämään näitä ympäristöjä esimerkiksi paikallisten yritysten ja kylien markkinoinnissa. Hankkeen toimintamuotoja ovat olleet muun muassa neuvonta, talkoiden ohjaus, työpajat ja kurssit, webinaarit ja opintoretket.

Museoviraston, ympäristöministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön säännöllisin väliajoin toteuttaman kulttuuriperintöbarometrin mukaan kulttuuriperinnön säilyttäminen koetaan tärkeäksi ja kulttuuriperinnöstä halutaan tietää nykyistä enemmän. Käsitteenä kulttuuriympäristö on kuitenkin monelle vielä vieras. Käsitteen vieraus ei johtune tiedon puutteesta, sillä erilaisia kulttuuriympäristöjä koskevaa tietoa on kyllä olemassa hyvinkin runsaasti, vaan ennemminkin tiedon pirstaloituneisuudesta. Tämä julkaisu on syntynyt tarpeesta koota tätä hajallaan olevaa tietoa yhdeksi laaja-alaiseksi, mutta samalla tiiviiksi käsikirjaksi.

Julkaisun ensisijaisena tavoitteena on avata lukijoille kulttuuriympäristön käsitettä, lisätä tietoutta erilaisista kulttuuriympäristöistä ja niiden hoidosta, kannustaa lukijoita omien kulttuuriympäristöjensä hoitoon sekä ohjata heitä tarkemman tiedon ja tuen lähteille. Toiveenamme on, että julkaisun luettuaan lukija tarkastelisi omaa ympäristöään uusin silmin, olisi motivoitunut etsimään aiheesta lisää tietoa ja tietäisi, mistä tätä tietoa on saatavilla. Julkaisu on laadittu ajatellen erityisesti maatalous- ja maaseutuuyrittäjiä ja muita maaseudun asukkaita, mutta yhtä lailla toivomme siitä olevan iloa ja hyötyä myös kaikille muille kulttuuriympäristöistä ja niiden hoidosta kiinnostuneille henkilöille. Julkaisun kauaskantoisempaan tavoitteena on tieteenkin lisätä ja parantaa kulttuuriympäristöjen hoitoa. Hyödyn hoidetuista kulttuuriympäristöistä korjaamme me kaikki merkityksellisinä, viihtyisinä ja elinvoimaisina elinympäristöinä, säästyneinä luonnonvaroina sekä luonnon monimuotoisuutena.

Kulttuuriympäristöistä puhuttaessa vakiintunut tapa on jakaa kulttuuriympäristöt arkeologiseen kulttuuriperintöön, rakennettuun kulttuuriympäristöön ja kulttuurimaisemiin, joista viimeksi mainittu pitää sisällään myös perinnebiotoopit. Tämä jako on otettu myös tämän julkaisun tarkastelun lähtökohdaksi. Julkaisuun on koottu perustietoa kustakin kulttuuriympäristön osa-alueesta ja lukuvinkkejä näihin tarkempaa perehtymistä varten. Julkaisu pitää sisällään verkko-osoitteita ja linkkejä, jotka auttavat lukijaa tiedon haussa. Osoitteet ja linkit ovat vuodelta 2024 ja ne voivat muuttua, jolloin tietoa kannattaa etsiä uudelleen selaimella. Julkaisun loppuun on lisäksi koottu muutamia vinkkejä lähteistä, joiden avulla voi lähteä etsimään tietoa oman kulttuuriympäristön historiasta. Julkaisu on luettavissa myös sähköisenä maajakotitalousnaiset.fi/hankkeet/innostu-ja-hyody-kulttuuriymparistosta

Julkaisun arkeologista kulttuuriperintöä ja rakennettua kulttuuriympäristöä koskevia osia ovat kommentoineet Kuopion kulttuurihistoriallisen museon intendentit Piritta Häkälä ja Tytti Räikkönen (arkeologia) ja intendentti Mikko Paalanen (rakennettu ympäristö). Kulttuurimaisemien ja perinnebiotooppien osalta tekstiä on kommentoinut MKN Itä-Suomen maisema- ja ympäristöasiantuntija Kukka Koskinen. Lämmin kiitos edellä mainituille sekä kaikille muille julkaisun ja hankkeen toteuttamiseen tavalla tai toisella osallistuneille!

Innostavia hetkiä kulttuuriympäristöjen parissa!

Kuopiossa, syyskuussa 2024

MKN Itä-Suomi/Innostu ja hyödy kulttuuriympäristöstä IHKU -hanke

1 MIKÄ KULTTUURIYMPÄRISTÖ?

Kuva: MKN Itä-Suomi.

Suomen perustuslain mukaan vastuu luonnosta, sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu meille kaikille. Kuvassa IHKU-hankkeen pisteaitakurssilaisen rakentamaa pisteaitaa Karttulan Riuttalassa syksyllä 2023.

Kuva: Katja Lappalainen, MKN Itä-Suomi.

Usein kulttuuriympäristöistä puhuttaessa korostuvat suojelut tai muutoin tunnustusta saaneet kohteet. On kuitenkin hyvä muistaa, että myös "tavalliset" arkiympäristöt ovat kulttuuriympäristöjä. Kuvassa Juurusveden rantamaisemaa vuosituhanen vaihteessa kuvattuna.

Kuva: Katja Lappalainen

Kulttuuriympäristö voidaan määritellä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntyneeksi ja muotoutuneeksi ympäristöksi, johon liittyy myös aineettomia ulottuvuuksia, esimerkiksi ihmisyyteen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt, sille annetut merkitykset ja tulkinnat sekä sen erilaiset nimeämiset (Ympäristöministeriö: Kulttuuriympäristösanasto).

Kulttuuriympäristöt jaetaan arkeologiseen kulttuuriperintöön, rakennettuun kulttuuriympäristöön ja kulttuurimaisemiin, joista viimeksi mainittu pitää sisällään myös perinnebiotoopit.

Kulttuuriympäristöjä luokitellaan usein myös niihin liittyvien erilaisten arvojen mukaan kansainvälisesti, valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti merkittäviin kulttuuriympäristöihin. Kulttuuriympäristöistä puhuttaessa on kuitenkin huomionarvoista, että vaikka aihetta koskevissa esityksissä usein korostuvat suojellut tai muutoin tunnustusta saaneet alueet tai kohteet, myös "tavalliset" arkiympäristöt ovat kulttuuriympäristöjä.

Kulttuuriympäristöt säilyvät pääasiassa niitä hoitaen ja käyttäen. Suomen perustuslain (731/1999) 20 §:n mukaan **vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu meille kaikille, ja julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon**. Avainasemassa kulttuuriympäristöjen arvojen säilymisessä ovat kiinteistöjen omistajat ja käyttäjät. Maaseudun kulttuurimaisemia ylläpitävät ja muovaavat etenkin maaseutu- ja maatalouselinkeinot.

Kulttuuriympäristöjen hoito on tärkeää, koska se tukee ja edesauttaa kohteiden suojelua ja säilymistä. Kulttuuriympäristöjen hoito säästää myös luonnonvaroja, ylläpitää luonnon monimuotoisuutta ja auttaa kestävän kehityksen sekä ilmastotavoitteiden saavuttamisessa. Hyvin hoidetut kulttuuriympäristöt lisäävät myös ihmisten hyvinvointia ja antavat asuinympäristöille niille kullekin omaleimaisen tarinan, jota on mahdollista hyödyntää esimerkiksi yritystoiminnassa. Kulttuuriympäristöjen voi myös sanoa olevan yhteisöjen ja ihmisten muistin ja identiteetin perusta.

Keskeisiä käsitteitä

Kulttuuriperintö: Kulttuuriperintöä syntyy ihmisen toiminnan tuloksena ja vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Se kertoo arvojen, uskomusten, tietojen, taitojen ja perinteiden muutoksesta. Kulttuuriperintö voi olla aineellista, aineetonta tai digitaalista. Kulttuuriperintöä uudistetaan, säilytetään ja siirretään tuleville sukupolville. (Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriympäristöstrategiasta 2023–2030.)

Kulttuuriympäristö: ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntynyt ja muotoutunut ympäristö*

Kulttuuriympäristön hoito: kulttuuriympäristön säilymistä edistävä toiminta*

Kulttuuriympäristön suojelu: kulttuuriympäristön hoito, joka perustuu säädökseen*

Arkeologinen kulttuuriperintö: kulttuuriperinnön osa, joka muodostuu ihmisen toiminnasta syntyneistä arkeologisista jäännöksistä ja löydöistä sekä niitä koskevasta tiedosta*

Arkeologisen kulttuuriperinnön hoito: toiminta, jossa arkeologisen kulttuuriperinnön säilymistä edistetään käytännön keinoin*

Arkeologisen kulttuuriperinnön suojelu: toiminta, jossa pyritään julkisen hallinnon ohjauksella varmistamaan arkeologisen kulttuuriperinnön säilyminen*

Rakennettu kulttuuriympäristö: kulttuuriympäristö, joka muodostuu rakennuksista, rakennelmista ja rakennetuista alueista sekä niiden suhteista toisiinsa ja ympäristöönsä*

Rakennusperinnön hoito: rakennusperinnön säilymistä edistävä toiminta*

Rakennusperinnön suojelu: kulttuurihistoriallisesti merkittävän rakennusperinnön hoito, joka perustuu säädökseen tai viranomaisen päätökseen*

Kulttuurimaisema: maisema, jonka syntymiseen ihmisellä on ollut merkittävä vaikutus*

Maisemanhoito: maiseman säilymistä edistävä toiminta*

Maisemansuojelu: maisemanhoito, joka perustuu julkisen hallinnon ohjaukseen*

Perinneluontotyyppi (perinnebiotooppi): laiduntamisen muovaama luontotyyppi*

*Ympäristöministeriö: Kulttuuriympäristösanasto

2 ARKEOLOGINEN KULTTUURIPERINTÖ

Telkkämäenkaski Kaavin Telkkämäessä käsittää useita kaskeamiseen liittyviä historiallisen ajan muinaisjäänöksiä. Kuvassa yksi alueen jo sammaloituneista kaskiröykkiöistä.

Kuva: Teemu Mönkkönen, Museovirasto.

Niin kutsuttu **Maltan sopimus** määrittelee arkeologisen perinnön aineksiksi kaikki jäännökset ja esineet sekä muut muinaisilta ajoilta periytyvät ihmisen toiminnan jäljet, joita säilyttämällä ja tutkimalla voidaan selvittää ihmiskunnan historiaa ja sen suhdetta luonnonympäristöön, ja joiden ensisijaisia tietolähteitä ovat kaivaukset, tutkimukset ja muut ihmiskunnan ja sen ympäristön tutkimusmenetelmät. Arkeologiseen perintöön katsotaan kuuluvaksi rakenteet, rakennelmat, rakennusryhmät, asuinpaikat, irtaimet esineet ja muut muistomerkit sekä niiden ympäristö riippumatta siitä, sijaitsevatko ne maalla vai veden alla. (Tarkistettu eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta 26/1995, 1. artikla.)

Muinaismuistolaisissa (295/1963) arkeologinen kulttuuriperintö jaetaan kiinteisiin muinaisjäänöksiin, irtaimiin muinaisesineisiin sekä laivalöytöihin.

Museovirasto ryhmittelee arkeologisen kulttuuriperinnön sen tarkoituksen perusteella kahdeksaan ryhmään: Asuminen ja oleskelu, hautaaminen, elinkeinot, teollisuus, liikenne- ja tiedonkulkua, uskonnon harjoittaminen, puolustus ja sodankäynti sekä ryhmä muut.

Kohteet itsessään voivat olla mitä moninai- sempia, esimerkiksi asuinsijoja eri aikakausil- ta, kaivoja, kellareita, rajamerkkejä, hautaröyk- kiöitä, hiilimiiluja, karjamajoja, nauriskuoppia, pajoja, tervahautoja, tuuli- ja vesimyllyjä, hark- kohyttejä, sahoja, kylänraitteja, polkuja, silto- ja, teitä, karsikoita, uhrilähteitä, kalliohakka- uksia ja tarinapaikkoja. Arkeologisia kohteita, niiden tunnuspiirteitä ja suojelua on kuvattu tarkemmin Museoviraston julkaisemissa Ar- keologisen kulttuuriperinnön oppaassa sekä Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäänök- set — Tunnistaminen ja suojelu -oppaassa.

Mustalähde Maaningan Tuovilanlahdessa on historiallisen ajan kultti- ja tarinapaikka, jonka vettä on käytetty sairauksien parantamiseen.

Kuva: Tytti Räikkönen, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

Arkeologiset kohteet voidaan jakaa esihisto- riallisen ja historiallisen ajan kohteisiin. Esihi- storiallinen aika Suomessa käsittää jääkauden jälkeisen ajan alkaen noin 12000 vuotta sitten jatkuen keskiajan alkuun saakka ja historialli- nen aika ajan tämän jälkeen. Rajaavana tekijä- nä esihistoriallisen ja historiallisen ajan välissä on kirjallisten lähteiden saatavuus. Länsi-Suo- messa historialliseen aikaan voidaan katsoa siirrytyn 1100-luvulla, Itä-Suomessa 1300-lu- vulla ja pohjoisessa tätäkin myöhemmin.

Kiinteät muinaisjäänökset ovat rauhoitet- tuja muinaismuistolain nojalla. Lain mukaan kiinteän muinaisjäänöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittami- nen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kielletty ilman kyseenomaisen lain nojal- la annettua lupaa. Muinaismuistolaisissa ei määritellä suoraan kiinteiden muinaisjään- nösten ikärajaa, toisin kuin irtaimien mui- naisesineiden ja hylkyjen, joiden ikäraja on 100 vuotta. Sadan vuoden ikäraja voi kui- tenkin pitää suuntaa antavana sääntönä myös kiinteiden muinaisjäänösten osalta.

Helvetinhaudanpuron kivikau- tinen asuinpaikka Juankosken Akonpohjassa ajoittuu aikaan noin 8500 eaa. ja on vanhin tun- nettu asuinpaikka Pohjois- Savossa. Kohde löytyi sattumal- ta metsämaan äestyksen yhtey- dessä 2000-luvun alkuvuosina. Kuva: Teemu Mönkkönen, Museovirasto.

Laki arkeologisesta kulttuuriperinnöstä tulee korvaamaan muinais- muistolain lähiaikoina. Uudistuksen tavoitteena on muun muassa selkeyttää kiinteisiin muinaisjäänöksiin, irtaimiin muinaisesineisiin sekä muuhun arkeologiseen kulttuuriperinteeseen liittyviä määritelmiä.

Juankosken Pikonniemen vuosina 1889-1900 rakennetut hiiliuunit on historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös. Uunit liittyvät Juankoskella vuosina 1746-1928 toimineen Juantehtaan rautaruukin toimintaan.
Kuva: Soile Tirilä, Museovirasto

Museovirasto on rekisteröinyt Manner-Suomen muinaismuistolailta suojellut kiinteät muinaisjäännökset ja myös muita arkeologisia kohteita muinaisjäännösrekisteriin. Muinaisjäännösrekisteriin kirjattuihin kohteisiin on mahdollista tutustua verkossa Museoviraston ylläpitämässä Kulttuuriympäristön palveluikkunassa (KYP). Rekisterin tietoja on mahdollista suodattaa esimerkiksi kohdetyypeittäin, maakunnittain ja kunnittain. Rekisteriä päivitetään jatkuvasti. Pohjois-Savosta rekisteriin on kesällä 2024 kirjattu 1504 kiinteää muinaisjäännöstä ja 1292 muuta arkeologista kohdetta, esimerkiksi mahdollisia muinaisjäännöksiä, muita kulttuuriperintökohteita ja löytöpaikkoja.

Museovirasto toteuttaa parhaillaan VARK-inventointia, jossa määritellään valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet. Inventoinnin tavoitteena on, että valitut kohteet yhdessä muodostavat mahdollisimman monipuolisen kuvan täällä muinaisina aikoina eläneistä ihmisistä ja yhteisöistä sekä heidän elämäntavoistaan. Valmistuttuaan inventointi tulee olemaan maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittama inventointi arkeologisen kulttuuriperinnön osalta.

Inventoinnin tausta-aineistossa VARK-kohdeiksi on ehdotettu 1392 kohdetta ja näistä 49 sijaitsee Pohjois-Savossa. Ehdotettuja kohteita ovat muun muassa Helvetinhaudanpuron kivikautinen asuinpaikka Juankoskella, Honkakankaan kivikautinen asuinpaikka Tuusniemellä, Lapinjärvi Hyttikankaan historiallisen ajan kansanomaisen raudanvalmistuspaikka Rautavaaralla, Mustalähde Maaningalla, Telkkämäenkasken kaskiröykkiöt Kaavilla ja Toivala Hanhimäen toisen maailmansodan aikaiset taistelukaivannot Siilinjärvellä. Valtioneuvoston on määrää vahvistaa inventointi vuoden 2024 aikana.

Tutustu oman alueesi muinaisjäännöksiin ja muihin arkeologisiin kohteisiin www.kyppi.fi

Arkeologisen kulttuuriperinnön hoidolla tarkoitetaan kiinteän muinaisjäännöksen tai muun arkeologisen kohteen ja sen lähiympäristön maiseman hoitoa. Tärkeä osa hoitoa on myös tiedon ja tietoisuuden lisääminen kohteista. Hoidon ensisijainen tavoite on kohteen suojeleminen ja sen esiin tuominen maisemassa. Lähtökohtaisesti muinaisjäännösten hoito kuuluu Museoviraston tehtäviin, mutta se voi myös myöntää toiselle taholle luvan kiinteän muinaisjäännöksen hoitoon. Hoitolupaa, joka pitää sisällään muun muassa kohteen hoitosuunnitelman, haetaan Museovirastolta.

Kiinteiden muinaismuistojen hoitoon on mahdollista hakea hankeavustusta Museovirastolta. Avustusta voivat hakea yhteiset ja yksityishenkilöt muinaismuistolain mukaisesti kiinteiden muinaismuistojen hoitoon.

Muinaisjäännösrekisteriin jo kirjattujen kohteiden ohella on olemassa mahdollisia muinaisjäännöksiä, joita ei ole vielä syystä tai toisesta kirjattu rekisteriin. Kuvan kalliohakkaukset, niin kutsutun valapaton tulvan merkit, Juurusveden rantakalliossa kirjattiin muinaisjäännösrekisteriin maanomistajan ilmoituksen perusteella keväällä 2024. Kuva: Katja Lappalainen.

Lue lisää:

Arkeologisen kulttuuriperinnön opas

akp.nba.fi/start

Niukkanen, Marianna (2009). Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset. Tunnistaminen ja suojeleminen

stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Meista/Julkaisut/hist-ajan-muinaisjaannokset.pdf

Muinaisjäännösrekisteri. Kulttuuriympäristön palveluikkuna KYP

kyppi.fi

VARK - Valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet.

museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/valtakunnallisesti-merkittavat-arkeologiset-kohteet-vark

Kuopion seudun kulttuuriympäristö seutukunnan vahvuudeksi. Kulttuuriympäristöselvitys Kuopion seudun maakuntakaavaa varten

pohjois-savo.fi/media/4-maakuntakaavat-ja-liikenne/voimassa-olevat-maakuntakaavat/kuopion-seutu/kaavaselvitykset/ksmk-kuopion-seudun-kulttuuriymparisto-seutukunnan-vahvuudeksi.pdf

Pohjois-Savon kulttuuriympäristöselvitys osa 2. Pohjois-Savon liiton julkaisu A:66

Tukenasi:

Museovirasto
museovirasto.fi

Alueelliset vastuumuseot, esimerkiksi Pohjois-Savossa Kuopion kulttuurihistoriallinen museo
kuopionkulttuurihistoriallinenmuseumo.fi

Avustusmahdollisuuksia:

Hankeavustukset muinaisjäännösalueiden hoitoon (Museovirasto)
museovirasto.fi/fi/avustukset/muinaisjaannosalueet

3 RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Riuttalan talomuseo Karttulassa on yksi Pohjois-Savon valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä (RKY).
Kuva: Katja Lappalainen, MKN Itä-Suomi

Kuvassa Riuttalan pihapiiriä vuonna 1899. Kuva: I.K. Inha, Suomen Valokuvataiteen museo.

Rakennetun kulttuuriympäristön suojeleminen on tärkeää, koska rakennuksemme ovat muuhun Eurooppaan nähden verrattain nuoria. Valtaosa rakennuksista on rakennettu sotien jälkeisenä aikana. Kuvassa talonrakennustyömaa Niilsin Murtolahdessa talvisodan aattona kesällä 1939.

Kuva: Katja Lappalainen.

Rakennettu kulttuuriympäristö tarkoittaa kulttuuriympäristöä, joka muodostuu rakennuksista, rakennelmista ja rakennetuista alueista sekä niiden suhteista toisiinsa ja ympäristöönsä” (Ympäristöministeriö: Kulttuuriympäristösanasto).

Rakennetun kulttuuriympäristön hoito ja suojeleminen on tärkeää, koska rakennettu ympäristö muodostaa merkittävän osan kansallisvarallisuudestamme. Rakennuksemme ovat myös muuhun Eurooppaan nähden hyvin nuoria, ja yli 90 % maamme rakennuksista on valmistunut toisen maailmansodan jälkeen.

Museovirasto on inventoinut maamme valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Tämän RKY-inventoinnin kohteet on valittu niin, että ne antavat alueellisesti, ajallisesti sekä kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä. RKY-inventointi on maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittama inventointi rakennetun kulttuuriympäristön osalta.

RKY-kohteisiin on mahdollista tutustua Museoviraston ylläpitämällä RKY-sivustolla, jossa kohdetietoja on mahdollista suodattaa esimerkiksi kunnittain ja maakunnittain. RKY-kohteita on 1471 kappaletta ja näistä 64 sijaitsee Pohjois-Savossa. Pohjois-Savon RKY-kohteita ovat esimerkiksi Telkkämäen kaskialue Kaavilla, Haminalahden kulttuurimaisema, Iisalmen reitin kanavat, Juantehdas, Paavo Ruotsalaisen Aholansaari, Riuttalan talomuseo ja Tuovilanlahden kylä Kuopion maaseutualueilla sekä Tiilikkaojen uittorakenteet Rautavaaralla.

Tutustu tarkemmin alueesi RKY-kohteisiin www.rky.fi

Rakennettua kulttuuriympäristöä suojellaan rakennuksia käyttäen ja hoitaen sekä lainsäädännöllä. Kuvassa hirsirakennuksen ”kengitykseen” valmistautuvia talkoolaisia Muuruveden kotiseutumuseolla.
Kuva: Anna Koivukoski.

Rakennettua kulttuuriympäristöä suojellaan rakennuksia käyttäen ja hoitaen sekä lainsäädännöllä. Rakennuksia ja rakennettuja ympäristöjä suojellaan yleisimmin kuntien ja kuntayhtymien vastuulla olevalla kaavoituksella (asemakaavat, yleiskaavat ja maakuntakaavat), joka perustuu maankäyttö- ja rakennuslakiin (MRL 132/1999). Kaava-alueiden ulkopuolella suojelu voidaan toteuttaa erityislajeilla, esimerkiksi kirkkolaille (652/2023) sekä lailla rakennusperinnön suojelemisesta eli rakennusperintölaille (498/2010). Suojelu voi kohdistua kohteen julkisivuun, kiinteään sisustukseen ja ympäristöön. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesta kaava-suojelusta päättää kunta ja rakennusperintölain mukaisesta suojelusta ELY-keskus.

Tiedot asema- ja yleiskaavalla suojelluista kohteista on mahdollista saada kyseenomaisen kunnan kaavoitusviranomaiselta. Eri-tyislainsäädännön (esimerkiksi edellä mainittu rakennusperintölaki) perusteella suojellut kulttuurihistoriallisesti arvokkaat rakennusryhmät, rakennukset ja rakennelmat on koottu Museoviraston rakennusperintörekisteriin. Rakennusperintörekisteriin tallennettuihin kohteisiin on mahdollista tutustua verkossa Museoviraston ylläpitämässä Kulttuuriympäristön palveluikkunassa (KYP). Rekisterin tietoja on mahdollista suodattaa esimerkiksi maakunnittain ja kunnittain. Rekisteriä päivitetään jatkuvasti. Pohjois-Savosta rekisteriin on keväällä 2024 kirjattu 45 kohdetta.

Rakennuksen tai rakennetun ympäristön suojelemisesta on mahdollista tehdä rakennus-suojeluesitys ELY-keskukselle. Rakennus-suojeluesityksen voi tehdä rakennuksen omistaja, valtion viranomainen, kunta, alueellinen vastuumuseo, maakuntaliitto tai rekisteröity yhteisö. ELY-keskus voi suojella rakennuksen rakennusperintölain nojalla, mikäli kohde on valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti merkittävä. Kohteen kulttuurihistoriallisen arvon määrittelyssä apua on mahdollista pyytää alueelliselta vastuumuseolta.

Rakennetun kulttuuriympäristön kulttuurihistoriallista arvoa määriteltäessä tarkastellaan muun muassa kohteen historiallisia, rakennushistoriallisia, arkkitehtonisia, rakennusteknisiä, rakennustaiteellisia, kaupunkikuvallisia tai maisemallisia arvoja. Merkittävyyttä voidaan arvioida ja perustella esimerkiksi kohteen harvinaisuuden, tyypillisyyden, edustavuuden, alkuperäisyyden, historiallisen todistusvoimaisuuden ja historiallisen kerroksellisuuden perusteella.

Rakennetun kulttuuriympäristön hoidon avustusmuotoja ovat muun muassa ELY-keskuksen myöntämä avustus rakennusperinnön hoitoon, Museoviraston hankeavustukset rakennusten ja kulttuuriympäristökohteiden entistämiseen ja Suomen Kotiseutuliiton seurantaloiden korjausavustus.

ELY-keskus myöntää avustuksia korjauksiin, joilla säilytetään kohteen (esimerkiksi suojellut rakennukset tai muutoin kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tai paikallisesti merkittävät kohteet) kulttuurihistoriallisia arvoja. Tukea voivat hakea rakennusten omistajat ja rakennusperinnön hoitoa edistävät yhteisöt. Avustusten myöntämisen perusteet ovat tapauskohtaisia.

Museoviraston hankeavustuksia myönnetään kohteen omistajille rakennusperintölaille suojeltuihin kohteisiin sekä muutoin merkittäviin kohteisiin, joiden kunnossus edellyttää erityistä kulttuuri- ja rakennushistoriallista asiantuntemusta ja osaamista. Suomen Kotiseutuliiton myöntämää seurantaloiden korjausavustusta voivat hakea yleishyödylliset yhdistykset tai muut yleishyödylliset oikeustoimikelpoiset yhteisöt vapaassa kansalaiskäytössä oleville seurantalaille.

Lue lisää:

Lounatuori, Irma & Putkonen, Lauri (toim.) 2001. Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja

Korjaustaito. Rakennusperinnön, säilyttävän korjaamisen ja restauroinnin sivusto
korjaustaito.fi

Rakennusperintörekisteri. Kulttuuriympäristön palveluikkuna KYP
kyp.fi

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY
rky.fi

Kuopion seudun kulttuuriympäristö seutukunnan vahvuudeksi. Kulttuuriympäristöselvitys Kuopion seudun maakuntakaavaa varten
pohjois-savo.fi/media/4-maakuntakaavat-ja-liikenne/voimassa-olevat-maakuntakaavat/kuopion-seutu/kaavaselvitykset/ksmk-kuopion-seudun-kulttuuriymparisto-seutukunnan-vahvuudeksi.pdf

Pohjois-Savon kulttuuriympäristöselvitys osa 2. Pohjois-Savon liiton julkaisu A:66 (Pohjois-Savon liitto 2011)

Tukenasi:

Museovirasto
museovirasto.fi

Alueelliset vastuumuseot, esimerkiksi Pohjois-Savossa Kuopion kulttuurihistoriallinen museo
kuopionkulttuurihistoriallinenmuseumo.fi

ELY-keskus
ely-keskus.fi

Kunnat ja kuntayhtymät

Avustusmahdollisuuksia:

Avustus rakennusperinnön hoitoon (ELY)
ely-keskus.fi/avustukset-rakennusperinnon-hoitoon

Hankeavustukset rakennusten ja kulttuuriympäristökohteiden entistämiseen (Museovirasto)
museovirasto.fi/avustukset/rakennukset

Seurantaloiden korjausavustus (Suomen Kotiseutuliitto)
kotiseutuliitto.fi/seurantalot/seurantaloiden-korjausavustus

4 KULTTUURIMAISEMAT

*Maaninkajärven ja Onkiveden valtakunnallisesti arvokkaaksi määriteltyä kylämaisemaa Maaningan Leppälähdessä.
Kuva: Soile Tirilä, Museovirasto.*

*Kulttuurimaisema säilyy hoitamalla ja töitä tekemällä. Kuvassa maisemanhoitoa jättipalsamia torjuen IHKU-hankkeen talkoissa Kuopion Vehmasmäessä kesällä 2024.
Kuva: Kukka Koskinen, MKN Itä-Suomi.*

*Umpeenkasvu on yksi voimakkaimmin maisemaa muuttavista tekijöistä, mutta siihen on helppo puuttua. Vasemmalla talkoolaisia Maaningan Viannan kanavalla IHKU-hankkeen raivaustalkoissa kesällä 2022 ja oikealla tehdyn työn tulos.
Kuvat: Kukka Koskinen, MKN Itä-Suomi.*

Kulttuurimaisema on maisema, jonka syntymiseen ihmisellä on ollut merkittävä vaikutus (Ympäristöministeriö: Kulttuuriympäristösanasto). Kulttuurimaisemalla viitataan usein maaseudun maisemiin, mutta myös kaupunki- ja kylämaisemat ovat yhtä lailla kulttuurimaisemaa.

Suomi on jaettu 10 maisemamaakuntaan (esimerkiksi itäinen Järvi-Suomi) ja edelleen pienempiin seutuihin (esimerkiksi Pohjois-Savon järviseu). Maisemamaakuntajako auttaa hahmottamaan kulttuurimaiseman erityispiirteitä eri puolilla Suomea. Esimerkiksi itäiselle Järvi-Suomelle on tyypillistä maaston vaihtelevuus, järvien ja vesireittien runsaus sekä kylien ja talojen sijoittuminen vesireittien tuntumaan. Pohjois-Savon järviseuudulla järvisyys vähenee ja maisemat muuttuvat yleisesti ottaen vaaramaisemmiksi. Toisaalta esimerkiksi Maaningan seudulla on laajoja viljelyyn otettuja savikoita.

Maakunnallisesti arvokkaita maisemia on mahdollista osoittaa maakuntakaavassa ja paikallisesti merkittäviä kuntakaavoissa.

Edellä mainittu maisemamaakuntajako on ollut pohjana määriteltäessä valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita. Nämä VAMA-alueet on inventoitu Ympäristöministeriön ohjauksella yhteistyössä paikallisten ELY-keskusten kanssa. VAMA-inventointi on maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittama inventointi maisema-alueiden osalta. VAMA-kohteisiin on mahdollista tutustua Ympäristöhallinnon verkkopalvelussa, jossa kohteet on esitelty myös maakunnittain. VAMA-alueita on 186 kappaletta, ja näistä yhdeksän sijaitsee Pohjois-Savossa. Pohjois-Savon VAMA-alueita ovat esimerkiksi Maaninkajärven ja Onkiveden kulttuurimaisemat, Nilsian mäkikylät ja Pisan maisemat.

Ympäristöministeriö on myös vuonna 1992 nimennyt 27 Suomen kansallismaisemaa, jotka kuvaavat maamme eri osien luontoa, kulttuuria ja historiaa ja joilla on vahva symbolinen arvo ja merkitys kansallisessa kulttuurissamme. VAMA-alueista poiketen kansallismaisemilla ei ole tarkkaan määriteltyjä rajoja, eikä niillä ole lailla määriteltyä roolia esimerkiksi kaavoituksessa. Pohjois-Savosta kansallismaisemiksi on nimetty Lapinlahden Väisälänmäki sekä Kuopiosta Savonlinnaan ulottuva Heinäveden (vesi)reitti.

Maiseman vanhoja elementtejä on mahdollista hyödyntää uudella tavalla. Kuvan lato valaistiin Tervon Pukki palaa pellolle -tapahtumassa syksyllä 2023. Kuva: Kukka Koskinen, MKN Itä-Suomi

Niin kutsutun Firenzen sopimuksen mukaan maisemanhoito tarkoittaa toimintaa, jolla kestävän kehityksen näkökulmasta varmistetaan maiseman säännöllinen hoitaminen ja jolla ohjataan ja yhteensovitetään yhteiskunnan, talouden ja ympäristön kehityksen aiheuttamia muutoksia (Tasavallan presidentin asetus eurooppalaisen maisemayleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleisopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta 14/2006, 1. artikla).

Maiseman hoidon keskeisiä kohteita ovat avoin viljelymaisema, rakennettu ympäristö, maiseman erityispiirteet ja luonnon monimuotoisuus (esimerkiksi metsäsaarekkeet, reunavyöhykkeet, puukujanteet, yksittäiset maisemapuut, siirtolohkareet, kivaidat ja -röykkiöt, perinnebiotoopit), avoimet näkymät, tiestö ja metsämaisema.

Kulttuurimaisema säilyy hoitamalla ja työtä tekemällä. Maiseman hoitoa ovat muun muassa maanviljelyn ja laiduntamisen jatkaminen, rakennusten ylläpito ja kunnostaminen sekä pihojen ja tienvarsien kohentaminen.

Maisemaa hoidetaan myös huolehtimalla maaseutualueiden hyvinvoinnista, vaalimalla perinteitä, korjaamalla jälkiä, välttämällä ympäristön turmelemista sekä käyttäen harkintaa ennen toimintaa. Omaehtoisen toiminnan ohella maisemanhoito voi olla myös suunnitelmallisempaa esimerkiksi laatimalla kylämaiseman hoitosuunnitelmia, maiseman hoitosuunnitelmia ja kulttuuriympäristöohjelmia. Apua edellä mainituissa tapauksissa on saatavilla esimerkiksi Maa- ja kotitalousnaisten maisema-asiantuntijoilta.

Rahallista tukea maisemanhoitoon on mahdollista hakea esimerkiksi maatalouden ympäristökorvausjärjestelmästä (erityisesti maatalousluonnon ja maiseman hoitopimus, jota käsitellään tarkemmin työn perinnebiotooppeja koskevassa luvussa) sekä paikallisten Leader-ryhmien/maaseudun kehittämissyhistysten (esimerkiksi Pohjois-Savossa Kehittämissyhistys Kalakukko ry, Mansikka ry ja Veturi ry) hanketuista.

Lue lisää:

Heikkilä, Tapio 2000. Suomalainen kulttuurimaisema

Maisema. Opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun
maajakotitalousnaiset.fi/uploads/archive/attachment/maisemaopas_korjattu_2018_pieni.pdf

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (VAMA)
ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/maisemat/arvokkaat-maisema-alueet

Kuopion seudun kulttuuriympäristö seutukunnan vahvuudeksi. Kulttuuriympäristöselvitys Kuopion seudun maakuntakaavaa varten
pohjois-savo.fi/media/4-maakuntakaavat-ja-liikenne/voimassa-olevat-maakuntakaavat/kuopion-seutu/kaavaselvitykset/ksmk-kuopion-seudun-kulttuuriymparisto-seutukunnan-vahvuudeksi.pdf

Pohjois-Savon kulttuuriympäristöselvitys osa 2. Pohjois-Savon liiton julkaisu A:66 (Pohjois-Savon liitto 2011)

Tukenasi:

Museovirasto
museovirasto.fi

ELY-keskus
ely-keskus.fi

MKN Maisemapalvelut
maajakotitalousnaiset.fi/maisemapalvelut

Ruokavirasto
ruokavirasto.fi

Avustusmahdollisuuksia:

Ympäristökorvaus, maatalousluonnon ja maiseman hoitosopimus (Ruokavirasto)
ruokavirasto.fi/tuet/maatalous/peltotuet/maatalousluonnon-ja-maiseman-hoitosopimus

Paikallisten Leader-ryhmien/maaseudun kehittämissyhistysten hanketuet. Esimerkiksi Kehittämissyhistys Kalakukko ry
kalakukkory.fi/yhteisoille

Maisemaa hoidetaan perinteitä vaalimalla ja myös uusia luoden. Kuvassa Kekri-pukki rakenteilla Tervon Pukki palaa pellolle -tapahtumassa syksyllä 2023. Kuva: Kukka Koskinen, MKN Itä-Suomi

5 PERINNEBIOTOOPIT

Perinnebiotooppien hoidon peruseriaatteena on kasvukaudella syntyvän kasvumassan poistaminen laiduntamalla ja/tai niittämällä. Kuvassa orivarsoja Siilinjärven Rahvon saarella ylläpitämässä maakunnallisesti arvokkaaksi luokiteltua perinnebiotooppia. Kuva: Kukka Koskinen, MKN Itä-Suomi.

Perinnebiotoopit voidaan määritellä perinteisen karjatalouden niitto- ja laidunkäytäntöjen muovaamiksi luontotyypeiksi, joille on kehittynyt niille ominainen, monimuotoinen eliölajisto, sekä elinympäristöiksi, joille on muulla tavoin kehittynyt vastaava eliölajisto (Valtioneuvoston asetus perinnebiotooppien kunnostukseen ja hoitoon vuosina 2020–2025 myönnettävästä tuesta 953/2020, 3§).

Perinnebiotooppien hoito on tärkeää, koska ilman hoitoa ne rehevöityvät ja kasvavat umpeen, minkä seurauksena niille omaleimainen lajisto häviää. Umpeenkasvu hävittää myös kulttuurimaisemia. Perinnebiotooppien hoidon tavoitteena onkin sekä ylläpitää luonnon monimuotoisuutta, että kulttuurimaisemia. Perinnebiotooppien hoidolle on myös virkistyskäyttöisiä ja matkailullisia perusteita ja niiden hoito pitää yllä maaseudun elinvoimaisuutta.

Perinnebiotooppien hoidon tärkeyttä korostaa se, että kaikki perinnebiotooppien luontotyypit ovat uhanlaisia ja suurin osa jopa äärimmäisen uhanalaisia. Lisäksi noin neljännes uhanalaisista lajeista elää perinneympäristöissä.

Perinnebiotooppien määrä on vähentynyt maatalouden tehostumisen myötä 1880-luvulta lähtien ja erityisen voimakasta väheneminen on ollut sotien jälkeisenä aikana. Arvioiden mukaan väheneminen on ollut yli 90 % 1960-luvulta tähän päivään. Tällä hetkellä hoidettuja ja laidunnettuja perinnebiotooppeja on noin 30 000 hehtaaria. Ympäristöministeriön ja maaseutuministeriön hallinnoiman Helmi-elinympäristöohjelman 2021–2030 tavoitteena on ollut, että alaa saataisiin kasvatettua noin 15 000 hehtaarilla vuoteen 2023 mennessä.

Perinnebiotooppien hoidon peruseriaatteena on kasvukaudella syntyvän kasvumassan poistaminen laiduntamalla ja/tai niittämällä. Perinnebiotooppien hoidon lähtökohtana on sen luontotyypin tunnistaminen. Perinnebiotoopit jaetaan luontotyypeittäin seuraaviin 12 päätyyppiryhmään: Nummet, kalliokedot, kedot, tuoreet niityt, kosteat niityt, järven- ja joenrantaaniityt, merenrantaaniityt, tulvaniityt, suoniityt, lehdesniityt, hakamaat ja metsälaitumet.

Perinnebiotoopit voidaan jakaa myös arvoluokkiin esimerkiksi perinteisten käyttötapojen jatkuvuuden, kasvillisuuden ja lajiston sekä luontotyyppiryhmien/luontotyyppien mukaan. Luokituksessa käytettävät arvoluokat ovat valtakunnallinen (V), maakunnallinen (M), paikallinen (P), kunnostuskelpoinen (K), ei perinnemaisema-arvoa (E), uusympäristö (U) ja luontaisesti avoimet (L). Edellä mainituista arvoluokat maakunnallinen ja paikallinen jatkuvat vielä arvoluokkiin M+, M-, P+ ja P-.

Luontotyypin tunnistamiseen ja hoidon suunnitteluun on mahdollista pyytää apua esimerkiksi paikallisen ELY-keskuksen luonnonhoidon asiantuntijoilta. Neuvontaa edellä mainituissa tilanteissa on saatavilla myös Maa- ja kotitalousnaisten maisema-asiantuntijoilta.

Perinnebiotoopin hoitoon on mahdollista saada rahallista tukea maatalouden ympäristökorvausjärjestelmästä (maatalousluonnon ja maiseman hoitosopimus). Myös Fingrid myöntää tukea voimajohtalueiden perinnebiotooppien hoitoon. Tuen saannin edellytyksinä molemmissa tapauksissa on hoito laadittu hoitosuunnitelman mukaan. Hoitosuunnitelman voi laatia joko maanomistaja itse tai hänen valtuuttamansa neuvoja. Hoitosuunnitelman laadintaan on mahdollista saada rahallista tukea EU:n maaseuturahastosta, silloin kun siihen käytetään Ruokaviraston ylläpitämään neuvojarekisteriin kuuluvaa neuvojaa.

Jo olemassa olevilla perinnebiotoopeilla hoito voidaan useimmiten jatkaa entiseen tapaan. Hoitamattomat, uudelleen käyttöön otettavat perinnebiotoopit vaativat usein peruskunnostusta esimerkiksi puustoa ja pensaikkoa raivausten ja ei-toivottua kasvustoa poistaen, minkä jälkeen hoito voi jatkua laiduntaen ja/tai niittäen.

Perinnebiotoopin hoito voidaan aloittaa myös ennallistamalla pitkään hoitamattomana ollut perinnebiotooppi Helmi-elinympäristöohjelmalla. Ennallistamiseen on mahdollista hakea luonnonsuojelulain tukea perinnebiotooppien kunnostukseen ja hoitoon paikalliselta ELY-keskukselta. Tukea myönnetään luontoarvoiltaan arvokkaimmille perinnebiotoopeille.

IHKU-hankkeen retkeiläisiä tutustumassa perinnebiotooppiin Paltamon Melalahdessa kesällä 2023. Kohde on valtakunnallisesti arvokas perinnebiotooppi ja luontotyyppiään niittyä ja hakamaata. Kuva: Katja Lappalainen, MKN Itä-Suomi.

Perinnebiotoopit jaetaan luontotyypeittäin 12 päätyyppiryhmään: Nummet, kalliokedot, kedot, tuoreet niityt, kosteat niityt, järven- ja joenrantaaniityt, merenrantaaniityt, tulvaniityt, suoniityt, lehdesniityt, hakamaat ja metsälaitumet.

Antinmäen tilan Ylämaankarja laiduntaa perinnebiotoopilla Kaavin Kortteisessa kesällä 2024.
Kuva: Jenni Hämynen, ProAgria Itä-Suomi

Lue lisää:

Huhta, Ari-Pekka 2021. Opas perinnemaisemiin. Niitut, kedot, ahot ja metsälaitumet.

Perehdy perinnebiotooppeihin -opas
avoinkoulutus.ruokavirasto.fi

Kuopion seudun kulttuuriympäristö seutukunnan vahvuudeksi. Kulttuuriympäristöselvitys Kuopion seudun maakuntakaavaa varten
pohjois-savo.fi/media/4-maakuntakaavat-ja-liikenne/voimassa-olevat-maakuntakaavat/kuopion-seutu/kaavaselvitykset/ksmk-kuopion-seudun-kulttuuriymparisto-seutukunnan-vahvuudeksi.pdf

Pohjois-Savon kulttuuriympäristöselvitys osa 2. Pohjois-Savon liiton julkaisu A:66 (Pohjois-Savon liitto 2011)

Tukenasi:

ELY-keskus
ely-keskus.fi

MKN Maisemapalvelut
maajakotitalousnaiset.fi/maisemapalvelut

Ruokavirasto
ruokavirasto.fi

Avustusmahdollisuuksia:

Ympäristökorvaus, maatalousluonnon ja maiseman hoitosopimus (Ruokavirasto)
ruokavirasto.fi/tuet/maatalous/peltotuet/maatalousluonnon-ja-maiseman-hoitosopimus

Maatalouden neuvonta (alueiden inventointiin/kartoitukseen/sopimuskelpoisuuden määrittelyyn ja hoitosuunnitelman laadintaan)
ruokavirasto.fi/tuet/maatalous/maatilojen-neuvonta

Perinneympäristöjen hoidon tuki voimajohtoalueilla (Fingrid)
fingrid.fi/kantaverkko/maankaytto-ja-ymparisto/voimajohtoalueiden-hyodyntaminen/perinneymparistojen-hoidon-tuki

Luonnonsuojelulain tuki perinnebiotooppien kunnostukseen ja hoitoon (ELY)
ely-keskus.fi/luonnonsuojelulain-tuki-perinnebiotooppien-kunnostukseen-ja-hoitoon

6 VINKKEJÄ OMAN KULTTUURI- YMPÄRISTÖN HISTORIAAN PEREHTYMISEEN

Maisema Niisiän Lehtomäestä vuodelta 1953. Kuva: Pekka Kyytinen, Museovirasto

Niisiän taajaman seutua vuoden 1778 isojaon kartalla.

Kuvan digitoitu kartta: Kansallisarkisto/Maanmittaushallituksen uudistusarkisto D56:6/1-13.

Tietoa oman kulttuuriympäristön historiasta on mahdollista etsiä monista erilaisista lähteistä. Edellä tässä käsikirjassa esille tulleiden lukuvinkkien ohella omien kulttuuriympäristöjen vaiheisiin on mahdollista perehtyä muun muassa paikallishistorioiden, vanhojen karttojen, ilmakuvioiden ja valokuvien välityksellä. Myös paikannimet kantavat mukanaan tietoa - tai ainakin vinkkejä - menneestä ja tässä tarkoituksessa esimerkiksi maastokartan tutkiminen voi olla yllättävänkin mielenkiintoista puuhaa. Yksi merkittävä tiedon lähde on myös perimä- ja muistitieto, jota on mahdollista hankkia esimerkiksi haastattelemalla suvun ja kylän vanhimpia.

Ihanteellista olisi, jos edellä mainittuja lähteitä hyödyntämällä hankitut tiedot - ja myös omat muistot - tulisivat myös muistiin kirjatun sukupolvia varten. Tälle muistiin kirjaamiselle, sen tyyliin ja tavalle, ei kannata tässä kohden asettaa liian korkeita vaatimuksia; tärkeintä on, että asiat tulevat tavalla tai toisella ylös kirjatun. Muistiinpanoja tehdessä on myös hyvä pitää mielessä, että moni meistä itsestämme itsestänselvyytenä tai vähäpätöisenä pitämämme asia ei todennäköisesti tule olemaan sitä jälkipolville. Heille nämä muistiinpanot voivat aikanaan olla kallis tiedonmurunen, joka saa heidät vuorostaan innostumaan omasta kulttuuriympäristöstään.

Poimi tarkemmat vinkit oman kulttuuriympäristön historiaan perehtymiseen seuraavalta aukeamalta!

Paikkatietoikkuna pitää sisällään historiallisia ilmakuvia 1930-luvulta lähtien. Kuvassa Juurusveden rantamaisemaa vuonna 1950. Kuvakaappaus: Paikkatietoikkuna 09/2024, Maanmittauslaitoksen historialliset ilmakuvat.

Perimä- ja muistitieto on yksi merkittävä tietolähde kulttuuriympäristöjen historiaan ja tämän tiedon jakaminen tärkeää innostettaessa myös tulevia polvia omien kulttuuriympäristöjensä hoitoon. Kuvassa tieto vaihtaa omistajaa Kulttuuriympäristöpäivien paikallistapautumassa Nilsiä Murtolahdessa. Kuva: Katja Lappalainen.

Matkan oman kulttuuriympäristön historiaan voi aloittaa muun muassa seuraavien lähteiden välityksellä:

Astia – Kansallisarkiston asiointipalvelu. Palvelussa on mahdollista hakea ja tarkastella Kansallisarkiston aineistoja. Osa aineistoista on digitoitu, aineistoista on myös mahdollista tehdä tietopyyntöjä. Vinkki palvelun käyttöön: Kuopion seudun maanmittaustoimituksissa (esim. isojako) syntyneitä maanmittauskarttoja ja niihin liittyviä aineistoja pääset selaamaan valitsemalla palvelussa Maanmittaushallituksen uudistuskartat, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja asiakirjat, Kuopion lääni. Esimerkiksi Nilsiä ja Siilinjärven alueen digitoituja isojakokarttoja palvelusta löytyy varsin kattavasti. astia.narc.fi/uusiastia

Finna.fi. Kansalliskirjaston ylläpitämä hakupalvelu, joka pitää sisällään monenlaisia aineistoja, esimerkiksi valokuvia. Palvelussa voit tutustua muun muassa Museoviraston ja monien museoiden digitoituihin valokuva-aineistoihin. Kuvia on mahdollista hakea esimerkiksi paikannimien mukaan. finna.fi

Karttapaikka-palvelu. Maanmittauslaitoksen ylläpitämä palvelu, jossa on mahdollista tutustua Maanmittauslaitoksen maastokarttoihin, ilmakuviin ja taustakarttoihin. maanmittauslaitos.fi/asioi-verkossa/karttapaikka

Kulttuuriympäristön palveluikkuna KYP. Museoviraston ylläpitämä verkkopalvelu, joka pitää sisällään viraston rekistereihin, arkistoon ja kokoelmiin tallennettua tietoa arkeologisesta kulttuuriperinnöstä ja rakennetuista kulttuuriympäristöistä. Palvelu pitää sisällään myös ILPPARI-ilmoituspalvelun, jossa kansalaisten on mahdollista ilmoittaa tekemistään arkeologisesti kiinnostavista löydöistä. kyp.fi

Maanmittauslaitos. Maanmittauslaitokseen on arkistoitu maanmittaustoimituksiin liittyviä asiakirjoja ja karttoja sekä peruskarttoja ja pitäjänkarttoja. Toimituksiin liittyviä karttoja ja asiakirjoja on 1700-luvulta lähtien. Vanhojen asiakirjojen tilaus tapahtuu asiakaspalvelun kautta. maanmittauslaitos.fi/tietoa-maanmittauslaitoksesta/teemat/vanhat-kartat-ja-asiakirjat

Paikkatietoikkuna. Maanmittauslaitoksen ylläpitämä paikkatietoportaali, joka esittelee eri tiedontuottajien paikkatietoaineistoja ja -palveluja ja niiden hyödyntämismahdollisuuksia. Vinkki palvelun käyttöön: Oman alueesi historiallisiin ilmakuviin pääset tutustumaan valitsemalla palvelussa Karttatasot/Ilma- ja ortokuvat/Historialliset ilmakuvat. paikkatietoikkuna.fi

Sukutilat Webissä -sovellus: Suomen maatalousmuseo Sarkan ylläpitämä verkkosovellus pitää sisällään 1930-luvulla julkaistun Suomen maatilat I- IV -kirjasarjan tiedot digitoituna. Digitointia on täydennetty 1960-luvulla julkaistun Suuri maatilakirja -teossarjan tiedoilla. Tietoja sivustolla on mahdollista hakea kunnan, kylän, tilan ja omistajan mukaan. sukutilat.sarka.fi

Suomalainen paikannimikirja. Karttakeskuksen ja Kotimaisten kielten keskuksen vuonna 2007 julkaisema teos Suomen paikannimien taustoista, joka pitää sisällään yli 4700 hakusanaa ja lähes 10000 nimeä. Luettavissa myös verkkojulkaisuna kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk63/SuomalainenPaikannimikirja_e-kirja_kuvallinen.pdf

Lähteet

Ahola, Teija, Ek, Heli, Seppänen, Minna & Strengell, Marjatta (toim.) 2014. Kulttuuriympäristö kunniaan. Pohjois-Savon kulttuuriympäristöohjelma 2014–2020. Pohjois-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Elinvoimaa alueelle 3/2014.
urn.fi/URN:ISBN:978-952-314-101-8

ELY-keskus
ely-keskus.fi

Heikkilä, Tapio 2000. Suomalainen kulttuurimaisema. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Huhta, Ari-Pekka 2021. Opas perinnemaisemiin. Niitut, kedot, ahot ja metsälaitumet. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino

Laki rakennusperinnön suojelemisesta 498/2010.
finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100498

Lounatvuori, Irma & Putkonen, Lauri (toim.) 2001. Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö & Museovirasto

Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999.
finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132

Muinaismuistolaki 295/1963.
finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295

Museovirasto
museovirasto.fi

Museovirasto. Arkeologisen kulttuuriperinnön opas.
akp.nba.fi/start

Museovirasto. Muinaisjäännösrekisteri.
kyppi.fi

Museovirasto. Rakennusperintörekisteri.
kyppi.fi

Museovirasto. VARK – Valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet.
www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen-kulttuuriperinto/valtakunnallisesti-merkittavat-arkeologiset-kohteet-vark

Museovirasto 2009. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY.
rky.fi

Museovirasto, ympäristöministeriö ja opetus- ja kulttuuriministeriö 2021. Kulttuuriperintöbarometri 2021. CC BY 4.0.
stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Museovirasto-kulttuuriperint%C3%B6barometri-2021_Kantar-TNS.pdf

Niukkanen, Marianna 2009. Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset. Tunnistaminen ja suojeleminen. Museoviraston rakennushistorian osaston oppaita ja ohjeita 3. Museovirasto, Rakennushistorian osasto.
stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Meista/Julkaisut/hist-ajan-muinaisjaannokset.pdf

Opetus- ja kulttuuriministeriö
okm.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö & ympäristöministeriö 2014. Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014.
urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4290-1

Pohjois-Savon liitto 2006. Kuopion seudun kulttuuriympäristö seutukunnan vahvuudeksi. Kulttuuriympäristöselvitys Kuopion seudun maakuntakaavaa varten.
pohjois-savo.fi/media/4-maakuntakaavat-ja-liikenne/voimassa-olevat-maakuntakaavat/kuopion-seutu/kaavaselvitykset/ksmk-kuopion-seudun-kulttuuriymparisto-seutukunnan-vahvuudeksi.pdf

Pohjois-Savon liitto 2011. Pohjois-Savon kulttuuriympäristöselvitys osa 2. Pohjois-Savon liiton julkaisu A:66

ProAgria Etelä-Suomi ry & Etelä-Suomen Maa- ja kotitalousnaiset 2016. Maisema. Opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun
maajakotitalousnaiset.fi/uploads/archive/attachment/maisemaopas_korjattu_2018_pieni.pdf

Ruokavirasto 2022. Pehdy perinnebiotooppeihin.
avointoiminta.ruokavirasto.fi

Suomen perustuslaki 731/1999.
finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P20

Suomen ympäristökeskus/Ympäristöhallinnon verkkopalvelu.
ymparisto.fi/fi/ymparistohallinnon-yhteinen-verkkopalvelu

Suomen ympäristökeskus 2023. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. Ympäristöhallinnon verkkopalvelu.
ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/maisemat/arvokkaat-maisema-alueet

Tarkistettu eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta 26/1995.
finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1995/19950026

Tasavallan presidentin asetus eurooppalaisen maisemayleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta 14/2006.
finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060014

Valtioneuvoston asetus perinnebiotooppien kunnostukseen ja hoitoon vuosina 2020–2025 myönnettävästä tuesta 953/2020.
finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20200953

Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriperintöstrategiasta 2023–2030.
urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-895-6

Ympäristöministeriö
ym.fi

Ympäristöministeriö 2024. Kulttuuriympäristösanasto. Suomi.fi -verkkopalvelu.
sanastot.suomi.fi/terminology/16506fef-a5fd-43bf-b28e-afce1bb030ac

Mitä kulttuuriympäristö tarkoittaa? Millaisia kulttuuriympäristöjä on? Miksi kulttuuriympäristöjen hoito on tärkeää ja miten niitä hoidetaan? Mistä saan apua oman kulttuuriympäristöni hoitoon? Kulttuuriympäristöt tutkitusti kiinnostavat kansalaisia, mutta samanaikaisesti kulttuuriympäristö käsitteenä voi tuntua vieraalta.

Tämän julkaisun tavoitteena on avata kulttuuriympäristön käsitettä, lisätä tietoutta erilaisista kulttuuriympäristöistä ja niiden hoidosta, kannustaa lukijoita omien kulttuuriympäristöjensä hoitoon sekä ohjata heitä tarkemman tiedon ja tuen lähteille.

Julkaisu on laadittu osana ProAgria/MKN Itä-Suomen toteuttamaa ja Kehittämisyhdistys Kalakukko ry:n rahoittamaa Innostu ja hyödy kulttuuriympäristöstä IHKU -hanketta.

Voit tutustua hankkeeseen myös IHKU-tarinakartan avulla:
maajakotitalousnaiset.fi/hankkeet/innostu-ja-hyody-kulttuuriymparistosta

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

MAA- JA
KOTITALOUSNAISET
ITÄ-SUOMI

Juuret maalla